

Angelika Zanki
Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.:

**Naród między kontynentami. Emigracja Chorwatów do Ameryki Południowej
i ich powroty do kraju w kontekście politycznym**

W dysertacji opisano emigrację chorwacką do Ameryki Południowej i powroty emigrantów do ojczyzny w kontekście politycznym, z uwzględnieniem aspektów społecznych, kulturowych, ekonomicznych oraz tła historycznego. To problematyka ważna badawczo ze względu na to, że zjawiska związane z emigracją kształtowały (i kształtują) tożsamość Chorwatów, modyfikowały (i modyfikują) zachowania zarówno Chorwatów żyjących w Chorwacji, jak i poza nią. Migracyjność społeczeństwa chorwackiego stanowi jego cechę charakterystyczną. Punktem wyjścia rozważań w niniejszej pracy jest przekonanie, iż do wyjazdu skłaniała ich polityka władz państw, do których należała Chorwacja na przestrzeni lat.

Chorwaci stanowili specyficzną grupę migrantów przede wszystkim z trzech powodów. Pierwszy dotyczy państwa, z którego emigrowali, a właściwie przemian, jakie go dotykały, bo Chorwacja nie istniała w wieku XIX i dużej części wieku XX jako odrębny kraj. Najpierw była częścią Austro-Węgier, po ich rozpadzie w 1918 roku weszła w skład Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, w 1929 roku stając się częścią Królestwa Jugosławii (w latach 1939-1941 istniała w jego ramach autonomiczna Banowina Chorwacka). W 1941 roku powstało Niezależne Państwo Chorwackie (jego niezależność była ograniczona przez protektorat niemiecki i włoski, a po upadku Mussoliniego tylko niemiecki), a po jego likwidacji w 1945 roku Chorwacja włączona została do Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Dopiero w 1991 roku Republika Chorwacji proklamowała niepodległość.

W czasie trwania wszystkich fal emigracyjnych granice, nazwa, władcy i ustrój polityczny państwa zamieszkiwanego przez Chorwatów zmieniały się równoległe ze statusem ich samych (jako pełnoprawnych obywateli terytorium, na którym żyli, lub traktowanych jako mniejszość narodowa z ograniczonymi prawami). Drugi powód, dla którego emigracja chorwacka jest charakterystyczna odnosi się do tożsamości regionalnej migrujących osób. Emigrowali przede wszystkim mieszkańcy Dalmacji, wysp adriatyckich oraz Liki i Gorskiego Kotaru (terytoriów

uważanych za słabo rozwinięte). Trzeci powód to zmienna motywacja wyjazdu, przy czym od początku wyraźne były aspekty polityczne.

W rozprawie uwaga skupiona jest na masowej emigracji, za którą uznaje się w przypadku chorwackim wyjazdy powyżej kilku tysięcy osób z danego regionu (taki odpływ ludności w znaczący sposób wpływał na sytuację społeczno-gospodarczo-polityczną Chorwacji). Przyjmuje się podział na cztery ogólne fale masowej emigracji chorwackiej, które nastąpiły po ucieczkach przed Turkami (które miały miejsce od XV do XVII wieku). Celem przemieszczających się Chorwatów były nie tylko państwa europejskie, lecz także te na innych kontynentach. Pierwsza fala emigracji trwała od 1880 roku do rozpoczęcia pierwszej wojny światowej; druga miała miejsce w latach od 1918 do 1939 roku; trzecia rozpoczęła się w 1945 roku (podzielić ją można na kilka etapów), czwarta przypada na lata 90. i okres wojny chorwacko-serbskiej w Chorwacji w latach 1991-1995 oraz chorwacko-serbsko-boszniackiej w Bośni i Hercegowinie w latach 1992-1995.

Masowe wyjazdy Chorwatów do Ameryki Południowej miały miejsce podczas pierwszych trzech wymienionych fal. Obecnie Chorwaci na tym kontynencie żyją w Argentynie – 250 tysięcy, w Chile – 200 tysięcy, w Brazylii – 20 tysięcy, w Peru – 6 tysięcy, w Boliwii, Paragwaju, Urugwaju i Wenezueli – po 5 tysięcy i w Ekwadorze – 4 tysiące (przy czym należy pamiętać, że w połowie 2018 roku Chorwacja miała około 4 miliony 90 tysięcy mieszkańców, a szacuje się, że poza granicami państwa żyje około 3 milionów chorwackich emigrantów i ich potomków).

Rozprawa podzielona jest na pięć rozdziałów. W pierwszym przedstawiono sposób definiowania pojęć *emigracja*, *wychodźca* i *diaspora* oraz to, jakich określeń używa się w odniesieniu do Chorwatów, którzy wyjechali ze swojej ojczyzny. Poddana analizie została nomenklatura wykorzystywana współcześnie i modyfikacje, którym ulegała. Znajdują się tu odpowiedzi na pytania, dlaczego emigracja i ewentualne powroty emigrantów są problemem politycznym. Następnie uwaga została zwrócona na formowanie się tożsamości politycznej emigrantów chorwackich.

W rozdziale drugim uwagę skupiono na pierwszej fali emigracji, która miała miejsce w latach 1880-1914. Przeanalizowano w nim sytuację Chorwatów spowodowaną polityką monarchii austro-węgierskiej oraz ich relacjami z Serbami. Opisane zostało w nim, jak państwa południowoamerykańskie zachęcały Chorwatów do wyjazdu, jak wyglądała ich droga do nowych miejsc zamieszkania, życie emigrantów chorwackich w Ameryce Południowej, omówiono również tematykę pierwszych wydawanych tam przez nich gazet czy działalność organizacji, w jakich się zrzeszali. Uwzględniono też wydarzenia pomiędzy końcem pierwszej

a początkiem drugiej fali ogólnej (w latach 1914-1918), kiedy nastąpił istotny z punktu widzenia życia diaspory chorwackiej okres przejściowy. W jego trakcie działalność prowadził Komitet Jugosłowiański, który w państwach południowoamerykańskich uzyskał poparcie emigrantów chorwackich.

Kolejny rozdział rozprawy podejmuje tematykę wyjazdów w fali międzywojennej, spowodowanych między innymi dominacją serbską i włoską nad Chorwatami oraz skutkami austro-węgierskiej hegemonii na obszarze przez nich zamieszkałym. W Ameryce Południowej działalność polityczna emigrantów chorwackich przejawiała się, podobnie jak w poprzedniej fali, w formie organizacji towarzystw oraz poprzez działalność wydawniczą. Nowym czynnikiem stała się obecność chorwackich duchownych, którzy realizowali działalność polityczną (choć jej rozwój widoczny jest bardziej w kolejnej fali).

Czwarty rozdział dysertacji opisuje sytuację w okresie po zakończeniu drugiej wojny światowej – Chorwaci emigrowali wtedy w trzech etapach, uciekając przed władzami komunistycznymi. Zaraz po zakończeniu wojny od maja 1945 roku, następnie w okresie przejściowym w latach 50. i 60. oraz po zakończeniu Chorwackiej Wiosny (lata 70. to czas ucieczki działaczy na rzecz reform społeczno-gospodarczych, sprzeciwiających się złej sytuacji ekonomicznej Chorwacji w Jugosławii, jej nierównoprawnemu położeniu w porównaniu z tym, jak uprzywilejowana była Serbia). W tej fali rola czasopism-instytucji została wzmocniona i tworzyły one fundamenty dla ukonstytuowania się silnej wspólnoty politycznej.

W ostatnim rozdziale uwagę poświęcono problematyce lat 90., czyli okresowi bezpośrednio przed, jak i w trakcie walki Chorwatów o niepodległość. W tej części dysertacji poddano analizie działania partii politycznych i ich przedstawicieli, prezydentów i instytucji państwowych na rzecz emigrantów oraz sposoby zaangażowania diaspory w życie ojczyzny od lat 90. do dziś. Ponadto prześledzono formy powrotów Chorwatów z Ameryki Południowej do Chorwacji. Źródłem wiedzy są także rozmowy autorki dysertacji z powrotnikami z Ameryki Południowej, którzy uczęszczali na kurs języka chorwackiego w szkole języka chorwackiego Croaticum – Centrum Języka Chorwackiego jako Drugiego i Obcego, działającej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Zagrzebiu. W zakończeniu przedstawiono polityczne konotacje opisanych w rozprawie fal emigracji, skupiając się na podobieństwach i różnicach.

Angelika Laufer